

virtutibus speculativis, tum in practi-
cis. Et quidem in virtutibus spe-
culativis medium est ipsa regulatio
veritatis, quæ consistit in eo quod
est vel non est, sive certo attinga-
tur, sive probabiliter. Extrema au-
tem sunt variæ falsitates, et contra-
riæ opiniones, quæ possunt contra
istam veritatem imaginari, et dici,
ut verbi gratia, si quis dicat hanc
veritatem: Christus incarnatus est.
Contra illam potest quis dicere fal-
sifitatem per unum extremum di-
cendo: Non est Christus incarna-
tus; alius per excessum dicendo:
Plures Personæ divinæ sunt incar-
natæ. Et sic est in aliis veritati-
bus.

XX. In practicis etiam id constat,
quia practicæ virtutes vel sunt
artes circa factibilia, vel prudentia
circa agibilia. Et quidem artes ver-
santur circa materiam reducibilem
ad mensuram, et regulationem, et
de se capacem excedendi illam re-
gulam penes excessum, et defectum:
ergo respiciunt aliquod medium, id
est, aliquam mensurationem in illa
materia a se præstandam. Antece-
dens constat inductione in singulis
artibus, in quibus maxime attendi-
tur regula, et proportio secundum
quam debet artificium fieri, ut ver-
bi gratia, in cathedra, vel in veste
facienda, ut non excedatur propor-
tio talis artefacti, neque in plus, ne-
que in minus, et idem est in aliis.
Prudentia autem maxime consistit
in medio, cum ipsa ponat medium,
et regulationem in aliis virtutibus,
et sic si ponit aliis medium, oportet
quod ab ipso non declinet. Unde
videmus quod circa prudentiam
contingit peccare, et per defectum
ut imprudentia, et per excessum ut
astutia. Unde etiam Romanorum
xii dicitur: *Non plus sapere quam
oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*,
quod utique in omnibus vir-
tutibus intellectualibus habet locum.

Nec oportet ad hoc ut virtutes istæ
sint in medio, quod eis imponatur
regulatio ab aliis virtutibus, sicut
morales virtutes accipiunt regula-
tionem a prudentia, sed virtutes in-
tellectuales regulantur ab ipsis ob-
jectis, quæ apprehendunt per se: vir-
tutes vero morales a ratione dirigun-
tur, quia voluntas per apprehensio-
nem dirigitur, nec per se immedia-
te potest objectum percipere ut ab
eo in se reguletur.

XXI. Dico tertio: Virtutes theologi-
cæ per se, et ex parte materiæ circa
quam versantur non consistunt in
medio. Per accidens autem, et ex
parte nostri possunt in medio con-
sistere, et similiter ex parte objecti
secundarii. Ita sumitur ex D. Tho-
ma in quæstione LXIV, art. IV, et in
2-2, quæst. XVII, art. V ad secun-
dum, et communiter auctores. Nec
absolute dissentit Scotus in III, dist.
XXVI, quæstione unica, §. Ad pri-
mum argumentum. Nam revera
medium, quod agnoscit in fide, vel
aliis virtutibus theologicis, solum
est medium ex parte nostri, licet
hoc ipse appellet medium simplici-
ter. Cæterum S. Thomæ sententia
simpliciter est verior, quia illa vir-
tus habet medium per se, et simpli-
citer, quæ habet illud ex parte ma-
teriæ. Et illa materia per se recipit
medium, quæ est capax habendi
extrema, reducitur autem ad me-
dium per aliquam regulam. Ubi er-
go materia alicujus virtutis non est
capax habendi extrema, non indi-
get regula. Virtutes autem theologi-
cæ habent pro materia circa quam
versantur ipsum Deum in se, seu fi-
nem ultimum supernaturalem; Deus
autem est suprema regula rationis,
non regulabile aliquid, neque capax
deficientiæ, aut excessus a regula;
ergo non consistit talis virtus in
medio ex parte materiæ, id est, non
reducit illam ad medium, et ad re-
gulationem, sed attingit illam ut

regulam omnium. Unde et S. Ber-
nardus in libro de diligendo Deo,
dicit: « Charitatis modum esse, sine
modo diligere. »

XXII. Quod vero per accidens pos-
sint virtutes theologicæ habere me-
dium; tum ex parte subjecti, et mo-
di operandi ex parte nostri; tum ex
parte objecti secundarii, declaratur,
nam in primis quod attinet ex parte
nostri, constat in fide, quæ destrui
potest per extremos errores, et ex-
treme contrarios, sicut aliqui hære-
tici dixerunt Deum ita esse unum,
quod non solum in substantia, sed
etiam in Persona usus est: alii e
converso sic multiplicari Personas
in Deo, quod etiam multiplicatur
substantia. Similiter ex parte nostri
modi operandi peccatur contra fi-
dem per defectum, ut quando quis
difficile credit, ita quod etiam stan-
tibus debitis motivis tenuit credere:
peccatur etiam per excessum, ut
quando etiam ex levissimis motivis
credit, nam qui cito credit, levis
est corde. Similiter in spe datur
medium inter præsumptionem, et
desperationem, ut qui nimium sperat
præsumendo quod sine meritis
poterit consequi gloriam, aut qui
deficit non sperando in misericor-
dia divina. In charitate etiam po-
test quis excedere, aut deficere ex
parte objecti secundarii, ut si tan-
tum vellet diligere creaturas, quod
etiam dæmones, vel damnatos dili-
geret, aut si deficeret nolendo ho-
mines amare.

XXIII. Quomodo autem dicatur
hoc medium in virtutibus theologi-
cis esse per accidens, et ex parte
nostri, cum tamen Scotus velit, quod
sit medium per se? Facile hoc per-
cipitur, considerando quod circa
Deum secundum se non est nimietas
in credendo, sed secundum æs-
timationem nostram, quia male for-
mamus æstimationem, et apprehen-
sionem de Deo. Fidei autem valde

per accidens est, quod nos talem,
vel talem apprehensionem de Deo
formemus. Et similiter quod levibus,
vel gravibus motivis ducamur in
credendi. Et in spe non est nimietas
in sperando de misericordia di-
vina in se, sed prout ducitur ex pra-
va nostra æstimatione id eo, quod
requiritur ex parte nostra, scilicet
quod non sine meritis speremus,
nec sinistre apprehendamus divi-
nam misericordiam, quasi etiam
sine meritis salvet. Hæc sinistra
existimatio ex parte nostri se tenet,
et per accidens se habet ad veram
secundum se, et secundum pro-
priam materiam, quæ est Deus
in se.

ARTICULUS II.

Quomodo fit connexio in virtutibus.

I. Secunda proprietas virtutum
est connexio inter ipsas. Est autem
connexio ista virtutum duplici mo-
do considerabilis, aut aliquarum
virtutum inter se, aut cum aliis.
Cum enim fit triplex ordo, et linea
virtutum, scilicet intellectualium,
moralium, et theologicarum, potest
in unoquoque genere, et ordine con-
siderari dupliciter ista connexio,
uno modo inter se, id est, inter illas
quæ sunt ejusdem ordinis, et gene-
ris, verbi gratia omnes intellectua-
les inter se, omnes morales inter vir-
tutes diversi generis, verbi gratia
intellectuales cum moralibus, vel
theologicis, aut e contra. Et sic pos-
sunt diversæ combinationes fieri ex
uno genere virtutum ad aliud, et e
contra. Nomine autem connexionis
intelligimus dependentiam unius
virtutis ab alia, ita ut una non pos-
sit stare sine alia in subjecto. Quæ
dependentia, et connexio potest es-
se, vel quantum ad essentiam, et
substantiam virtutum, vel quantum

ad aliquam perfectionem, et statum accidentalem, qui status accidentaliter, et major perfectio, vel potest omnino accidentaliter, et disparate se habere ad ipsam essentiam, et substantiam virtutum, vel potest per se ad illam comparari per seitate subordinationis, sicut virtutes morales, quæ essentialiter sunt circa media, ex subordinatione ad finem perficiuntur, et statum habent.

PRÆSUPPOSITA CERTA.

II. Tria sunt certa. Primum, circa virtutes intellectuales, neque inter se omnes esse connexas, neque cum virtutibus moralibus, aut theologicis. Dico omnes, nam aliquæ sunt connexæ, sicut scientia cum habitu principiorum, non e contra, sicut prudentia cum virtutibus moralibus, quarum rectas intentiones supponit, et media eis constituit, et dirigit.

III. Secundum certum est, virtutes omnes theologicas inter se non esse connexas necessario, in homine tamen justo pro hac vita omnes theologice sunt connexæ. Non tamen sunt connexæ istæ virtutes theologice cum intellectualibus, neque cum moralibus acquisitis, quantum ad substantiam virtutis.

IV. Tertium certum est, aut communiter receptum, virtutes morales infusas esse connexas cum charitate, aliisque virtutibus theologicis, et charitatem cum ipsis, etiam inter se connexas esse.

V. Primum præsuppositum est certum, nam qui habet unam scientiam, vel artem non habet alias; imo vix est homo, qui omnibus scientiis possit esse exercitatus, aut omnes artes calleat. Quæ sit autem causa cur artes, et scientiæ in intellectu non sint connexæ, et virtutes

in voluntate connecti possint. Rationem assignat S. Thomas in quæstione LXV, art. I ad tertium et quartum, quia scientiæ, et artes habent pro materia, aliqua quæ nec inter se colligantur, nec cum aliquo tertio, et ideo non dependet consistentia, et perfectio unius ab alia, dependent autem omnes materiæ virtutum a prudentia, et prudentia non potest perfecte hominem dirigere, nisi supponat tamquam primum principium rectam intentionem circa omnes materias virtutum circa quas potest operari ipsa prudentia. Et ista recta intentio in qualibet virtute elicitur ab ipsamet virtute, saltem tamquam per priorem actum, et deinceps per prudentiam disponitur ad præstituendum medium, hic et nunc ad eligendum. Et sic uniri possunt omnes virtutes in ipso actu prudentiæ, quia si prudentia perfecta est, et firma, supponit omnes virtutes effecisse rectam intentionem, licet nondum cum actu electionis. Scientiæ autem non ununtur in aliquo regulativo illarum; quia licet dependeant a principiis, non tamen ista principia præsupponunt ipsas scientias, sicut prudentia supponit rectas intentiones omnium virtutum. Et ideo neque scientiæ, neque artes ununtur, sicut connectuntur virtutes morales ut prudentia formetur. De quo amplius statim dicemus agendo de connexionione virtutum moralium acquisitarum.

VI. Secundum præsuppositum etiam manifestissimum est, quia in peccatore manet fides, et spes, et non manet charitas, et potest etiam manere fides sine spe in eo qui desperat nullum articulum discredendo. Non ergo omnes theologice virtutes sunt inter se connexæ. E converso tamen charitas sine spe, et sine fide stare non potest, quia: *Sine fide impossibile est placere Deo,*

qui autem est in charitate diligitur a Deo, et placet Deo. Quod etiam non sint connexæ istæ virtutes theologice cum virtutibus intellectualibus, et moralibus, constat in infantibus baptizatis, quibus charitas, et aliæ virtutes theologice infunduntur, nec tamen habent aliquam virtutem acquisitam, sive moralem, sive intellectualem. Et in adultis potest aliquis justificari in primo instanti usus rationis, in quo nullæ virtutes possunt esse acquisitæ, quia nondum possunt esse exercitæ. Et multi sunt justi, et habent virtutes theologicas, qui tamen pluribus artibus, et scientiis carent.

VII. Tertium præsuppositum est certum apud omnes, qui has virtutes morales per se infusas admittunt. Nam sicut virtutes morales acquisitæ non possunt stare sine recta intentione circa finem ultimum, ex qua dimanat recta dispositio, et electio circa media, ita neque potest dari virtus moralis infusa, quæ versatur circa media supernaturalia, aut saltem modo supernaturali, etiam si objectum naturalis ordinis sit, nisi supponendo intentionem rectificatam circa finem supernaturalem, et hoc non facit nisi charitas quæ diligit super omnia finem ultimum in se, qui est ipse Deus. Sed neque charitas sine his virtutibus subsistere potest, quia non potest diligi finis ultimus super omnia, nisi sit rectificatus affectus in diligendo ista omnia, quæ utique ipso Deo inferiora sunt, atque adeo pertinent ad media respectu illius finis. Hoc autem exigit charitas, quia est amor efficax in ordinando ad Deum, et consequenter dirigendo quod per media recte tendatur ad talem finem.

VIII. Sunt denique inter se connexæ istæ virtutes morales infusæ; tum, quia simul omnes quoad habitum infunduntur ubi infunditur

gratia; tum, quia justificatio, et rectificatio per gratiam est perfecta, et simpliciter talis; ergo debet relinquere hominem habitualiter perfectum in omnibus materiis, quibus ab hac rectificatione recedi potest, quæ sunt omnes materiæ morales, ita ut pro nulla recedere velit a Deo, quod non esset si habitualiter non esset inclinatus ad omne rectum in quacumque materia; tum, quia charitas ordinat amorem Dei, et proximi; proximus autem non amatur per charitatem, nisi etiam quis amet se ipsum, et corpus suum propter Deum. Hoc autem stare non potest, nisi simul habeat adjunctas omnes virtutes, quæ rectificant operationes quæ erga nos sunt per moderationem passionum, sine his enim non amamus nos ordinate ad Deum, et similiter operationes quæ sunt erga proximum, et pertinet ad justitiam, et partes ejus, sine quibus proximus non diligitur. Omnes ergo virtutes tam in ordine ad passiones, quam in ordine ad operationes debent esse simul inter se cum charitate, si charitas in subjecto sit. An vero deficiente charitate possint aliquæ virtutes infusæ morales manere in homine peccatore, et pro hac parte possint aliquando istæ virtutes infusæ separari, et non esse connexæ inter se, statim dicemus.

PUNCTUS DIFFICULTATIS, ET RESOLUTIO.

IX. His suppositis restant aliquæ difficultates circa connexionem virtutum acquisitarum inter se, et præsertim cum prudentia: et secundo, circa connexionem virtutum infusarum moralium cum charitate: et tertio de connexionione, et dependentia virtutum acquisitarum a gratia, et charitate, ut veræ virtutes sint. Quas difficultates per dubitatiunculas breviter resolvemus.

DUBIUM I.

An virtutes acquisitæ morales sint inter se connexæ, ita quod qui habet unam habeat reliquas?

X. Respondetur valde commune esse axioma inter antiquos philosophos, et sanctos patres et scholasticos auctores, quod virtutes omnes connexæ sunt inter se, et qui unam habet reliquas habere videatur. Unde S. Thomas in hac quæstione LXV, art. 1 dicit, quod si accipiatur virtus moralis, ut perfecta virtus inclinans in bonum opus bene agendum, sic accipiendo virtutes morales, dicendum est eas connexas esse ut fere ab omnibus ponitur. Et in argumento Sed contra citat auctoritates Ambrosii, Augustini, et Gregorii id aperte affirmantium. Nam Ambrosius libro v super Lucam, ad illa verba: *Beati pauperes spiritu*, dicit: «Connexæ sibi sunt, concatenatæque virtutes, ut qui unam habet, plures habere videatur.» Et Augustinus vi de Trinitate, capite iv: «Virtutes, inquit, quæ sunt in animo humano nullo modo separantur ad invicem.» Et S. Gregorius xxii moralium, capite primo inquit: «Quod una virtus sine aliis, aut omnino nulla est, aut imperfecta.» Quæ est ipsamet sententia D. Thomæ. Imo et S. Hieronymus, qui videtur aliquo modo in oppositam sententiam declinare in dialogo contra Pelagianos, cum objiceret virtutes sibi esse unitas, et connexas, respondet sententiam hanc esse philosophorum, non Apostolorum, et tamen admittit connexas esse has virtutes non participatione, sed proprietate: «Necesse est enim, inquit, ut singuli excellent in quibusdam.» Quibus verbis satis explicat S. Hieronymus, se non negare has virtutes absolute connexas esse, sed non cum æquali

excellentia, et proprietate, licet secundum participationem omnes sint, quod potest intelligi secundum participationem prudentiæ, in qua omnes virtutes uniuntur; nec enim (ut postea videbimus) omnes virtutes sunt connexæ secundum suam entitatem formaliter, et secundum exercitium in sua propria materia, quam aliquando non habent, sed taliter sunt aliquæ virtutes in animo, quod aliæ parvo studio possunt statim acquiri, ut docet S. Thomas quæstione hac LXV, articulo primo ad primum, et hoc est esse non pro entitate, quia nondum propria earum entitas in subjecto est.

XI. Nihilominus hanc communem sententiam negavit Scotus in iii, dist. xxxvi, quæst. 1, §. Quantum ad istum articulum, qui absolute negat virtutes esse connexas, neque inter se essentialiter, neque quoad statum perfectum, et ratione prudentiæ. Quem sequuntur aliqui Nominales, Ocham, Gabriel, et alii, et Vazquez hic disp. lxxxviii, cap. iv, ex parte Lorea hic disp. xx. Sed Scotus supponit pro sua sententia tuenda prudentiam non esse unam, aut solum esse unam in genere, diversas vero prudentias esse pro diversitate virtutum, et ita cum entitates virtutum ex propriis rationibus non sint connexæ, et alias ex parte prudentiæ non uniuntur, non habet in quo connectantur, et uniantur: Lorea autem cum admittat unam tantum prudentiam, non plures dicit virtutes solum debere esse connexas quando prudentia est in ultima sui perfectione, et consummatione, eo quod prudentia habet dependentiam circa materias virtutum, in quibus se exercet, et consummata prudentia exercetur circa materias omnium virtutum, et sic supponit connexionem earum, sicut et exercitium. Et in idem convenit solutio patris Vazquez loco citato, ca-

pite iv et v respondens ad testimonium Aristotelis qui expresse affirmat vi ethicorum, c. xiii, quod cum prudentia, quæ est una simul intrant universa, inquit enim Vazquez, quod intelligitur hoc de prudentia prout extensa ad omnes materias virtutum, quod est sumere prudentiam, sicut Lorea in sua ultima perfectione, et complemento. Sed tamen quia absolute potest dari prudentia non extensa ad omnes materias virtutum, sed tantum exercitata in aliquibus materiis, potest stare cum vera, et essentiali prudentia, quod non omnes virtutes sint connexæ.

XII. Et ad auctoritates ex sanctis patribus allatas. Ad Ambrosium respondet, quod non dicit qui habet unam omnes habere, sed plures; ad Hieronymum, non loqui ex propria sententia, sed illam sententiam de connexione virtutum docet esse philosophorum, non Apostolorum: et cum dicit esse omnes virtutes connexas participatione, non proprietate, intelligitur quod secundum generales modos, qui includuntur in qualibet virtute, scilicet, ut firmiter temperate, juste, et prudenter procedat, sunt connexæ, non secundum proprias rationes: ad Augustinum dicitur vere fuisse in hac sententia in illo loco ex sexto de Trinitate, obiter tamen ibi id dixisse, oppositum enim tenet in epistola xxix ad Hieronymum.

XIII. Cæterum neque istæ explanationes sanctorum neque fundamentum Scoti a communi sententia, quam cum Aristotele magistro, et D. Thoma, sequuntur fere omnes theologi nos deterrent. Et ratio est, quia virtutes omnes fundantur, in una prudentia, et tendunt ad unum statum perfectum, quo perficiant hominem suo uno fine, qui est vivere secundum rationem, qui status perfectus esse non potest sine omni-

bus virtutibus: et ideo quia de se, et ex sua natura virtutes ad istum statum tendunt, de se et ex sua natura petunt connexionem, sine qua status ille obtineri non potest.

XIV. Et quidem ex parte prudentiæ petitur ista connexio, quia prudentia est una virtus directiva omnium actionum humanarum, præsupponensque rectam intentionem de fine. At non potest recta intentio de fine haberi, sine rectificatione, quæ fit per omnes virtutes morales; ergo non potest dari una prudentia nisi habeant connexionem omnes virtutes cum ipsa. Et sic qui habet prudentiam habet omnes virtutes, et qui caret prudentia nullam habet virtutem perfectam; ergo perfectæ virtutes connexæ esse debent. Major probatur, quia quod prudentia sit una ex supradictis, disputatione præcedenti constat, quia tota materia agibilium unitur sub uno ordine ad finem moralem, ita quod sicut ars navigatoria dicitur una, licet diversis partibus constet, quia tractat de omnibus pertinentibus ad finem navigationis, et scientia dicitur una licet tractet de diversis materiis, quia de omnibus illis agit sub eadem habitudine, et formali ratione ad eadem principia, ita prudentia quæ est directiva propriæ gubernationis, et regiminis (ut omittamus prudentias gubernativas aliorum, ut regnativam, militarem, œconomicam, etc.) oportet quod etsi tractet plures materias, omnes enim pertinent ad vitam humanam, et delinquendo in una, simpliciter deficit a prudentia, quia deficit ab assecutione finis, et errat practice, quia omnis peccans est ignorans, id est, imprudens, si quidem ad peccandum requiritur defectuosum dictamen. Oportet ergo quod prudentia ista sic rectificativa includat non unam tantum materiam moralem agibilem, sed etiam plures, et eadem ratio est